

A MALI BIRODALOM

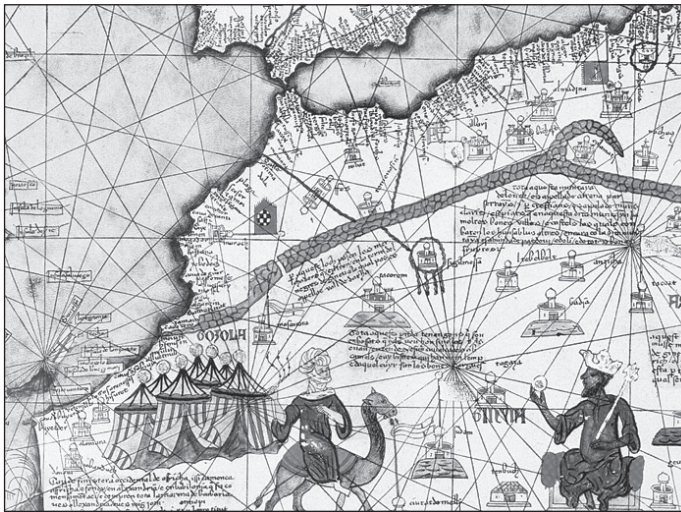
Keserű Dávid
politológus
IDResearch Kft.
keseru@idresearch.hu

A királyság létrejötte

A Mali Birodalom az 1,1 millió négyzetkilométeres földrajzi kiterjedésével a valaha létezett második legnagyobb birodalom Afrikában (egyedül csak a Szongai Birodalom¹ haladta meg méretét a későbbiekben), sőt egyes kutatók állításai szerint akkoriban a Földön csak a mongol birodalom volt hatalmasabb kiterjedésű. Mali szoros kapcsolatban állt a korábbi Ghánával, hiszen annak teljes területét magába olvasztotta az évszázadok során, és folyamatosan ellenőrzése alá vonta az arany- illetve só kereskedelmet is a térségben. Intenzív kapcsolatokat ápolt az észak-afrikai területekkel, Egyiptommal, valamint a kontinens keleti oldalán fekvő, rézki-termelő államokkal. E kereskedelmet a karavánutak felügyeletének biztosításával tudták kézben tartani.

A Mali Királyság alapítója és első uralkodója a hatalmas harcosként szá-

mon tartott Szungyata Keita volt, akinek nevéhez számos legenda és hőseposz² kapcsolódik. Az utókor számára a neves 14. századi észak-afrikai történész, Ibn Khaldún révén maradtak fenn írásos emlékek Szungyata diadáláról és Maliról. Az elbeszélések alapján Szungyata 1234-ben óriási sereget gyűjtött és elfoglalta a Kangaba Királyság fővárosát, Jeribát, a következő évben pedig a kirinai csatában megütöközt a nép által gonosznak kikiáltott uralkodó, Szumanguru Kanté seregeivel, ahol győzelmet aratott és felszabadította az országot a szuszu fennhatóság alól. Ekkor kapta a Keita nevet, mely mande nyelven „*az örökség visszaszerzőjét*” jelenti. Mali fokozatos terjeszkedésbe kezdett, többek között bekebelezte a Ghánai Birodalom romjait, a nyugat-afrikai aranymezőket, és elérte a mai Sierra Leone és Libéria terüle-

Musza mansza és Nyugat-Afrika ábrázolása a 14. századi térképeken

Forrás: <http://www.blackpast.org/?q=gah/musamansa-1280-1337>

tét, valamint északon jócskán belenyúlt a sivatagba, délen pedig az esőerdőkbe. A legendás uralkodó végül 1255-ben hunyt el rejtélyes körülmények között. Egyesek úgy tartják, hogy Niani városa mellett a Niger egyik mellékfolyójába fulladt, míg mások szerint merénylet áldozata lett. A hatalmas birodalmat fiára, Ulira hagyta örökül, aki trónra lépését követően hamarosan zarándokutatót tett Mekkába, hogy ezzel is bizonyítsa Kairó szultánjának, hogy Maliban az iszlám államvallás lett. A későbbiekben Mali és a környező nyugat-afrikai birodalmak uralkodói mind emlékezetes zarándoklatot tartottak, ugyanis nekik volt pénzük az egész kontinenst átszelő karaván és a hozzá tartozó kíséret finanszírozására.

A birodalom fénykora

A kor legjelentősebb és leghíresebb mande uralkodója minden kétséget kizáróan Musza Kankan volt. A császár, vagy ahogyan sokan hívták Musza mansza, azaz a „királyok királya” 1312

és 1337 között uralkodott. Az uralkodó politikai, kereskedelmi és vallási tevékenysége egyaránt jelentős volt. Több hadjáratot is vezetett a térségben, melyekkel folyamatosan növelte birodalma területét, közben hatékonyan működő kormányzatot épített ki országában, például a Maliban működő bíróságok messze földön híresek voltak pártatlanságukról, illetve írnokok és hivatalnokok segítették munkáját, ezáltal gördülékennyé téve a kormányzati adminisztrációt. A ránk maradt írásos emlékek alapján 14 provinciára osztotta Malit, melyek nagy részét kormányzók és hadvezérek irányították.³ Továbbá minden birodalmi hivatalnok az uralkodótól kapta a fizetését. A kialakított kormányzati rendszer és a hivatalnokréteg fenntartása azonban jelentős összegeket emésztett fel, ezért az állam adókat szedett, vámokat hajtott be, megsarcolta a kereskedelmet és a hozzá hú szomszédos királyságokat. Musza külpolitikáját tekintve számos állammal békés viszonyt épített ki, többek között

jó kapcsolatot ápolt Egyiptommal és „barátjának” tudhatta Abú al-Hasszán marokkói szultánt, akivel aktív diplomáciai tárgyalásokat folytatott, igaz csak követeken keresztül, ennek ellenére a két uralkodó rendszeresen megajándékozta egymást.

Elődjéhez, Ulihoz hasonlóan Musza is részt vett a háddzson, ami közel egy évig tartott.⁴ Utazása során a mai Mauritániát, Algériát és Egyiptomot is érintette. Kairói látogatásának itáliai kereskedők is szemtanúi voltak, akik aztán továbbadták Európában az uralkodó történetét. Musza manszát egy egész karaván, több tízezer – egyes elbeszélések szerint 60 ezer – ember kísérte. A hiedelem szerint az összes ember brokátot és perzsa selymet viselt, a teherhordó tevék szinte mindegyike 300 font aranyat cipelt. Az uralkodó lóháton uta-

Mali lovas harcos. Forrás <http://africa.si.edu/exhibits/resources/mali/works.htm>

zott, az előtte haladó 500 rabszolga mindegyike egy-egy tömör aranybotot cipelt. Musza mansza pazar ruházata és követőinek példás viselkedése jó benyomást tett a karaván által érintett területek népeire, és az uralkodó ezáltal megmutatta birodalma gazdagságát és erejét. Al-Umarí történész Muszát követően 12 évvel érkezett Kairóba, de az emberek még mindig tisztelettel emlegették a nagy vezér nevét. Musza annyi aranyat hozott a kairói piacra és adományozott az embereknek, hogy a nemesfém évtizedekre teljesen elveszítette értékét.⁵

Érdemes megjegyezni, hogy a nyugat-afrikai uralkodók által végrehajtott zarándoklatoknak óriási jelentősége volt, hiszen egyrészt ennek köszönhetően a Mediterráneum, Európa, és a Közel-Kelet megismerte a nyugat-afrikai népek, főként a Mali Birodalom kultúráját, társadalmát, gazdagságát. Másrészt az arab térképészek ábrázolásai-
kon kezdték feltüntetni a nyugat-afrikai birodalmakat. A kereskedelemre is nagy hatást gyakoroltak az utazások, a nyugat-afrikai és mediterrán térség közötti kapcsolatok megélénkültek. Ebben kulcsfontosságú szerepe volt annak, hogy az uralkodó hazafelé vezető útján számos arab kézművest, tudóst, építész, és művészt hívott meg birodalmába.

Tudomány és kultúra fejlődése

Musza a Mali Királyság nagy városközpontjaiban az iszlám hit terjesztésével foglalkozó iskolákat alapított, az oktatás fejlesztésébe kezdett, illetve a vándorlása során látottak hazai megvalósításán fáradozott. Többek között ennek

jegyében, olyan legendás városokban építetett mecsetet, mint Timbuktu, Dzsenne,⁶ Niani⁷ és Gaó.⁸ Ibn Khaldún elbeszélései szerint például Niani „*nagy kiterjedésű város, melyet szépen művelt, öntözőrendszerrel ellátott termőföldek vesznek körül, rengeteg ember lakja, s a Marokkóból, Tripoliból és Egyiptomból érkező karavánok rendszeresen megfordulnak a zsúfolt piacain*”.⁹ Musza uralkodása alatt számtalan tudós érkezett Maliba szerte a muszlim világból, hogy a térség gazdag történelmét és korszerű társadalmát tanulmányozza. A birodalomban népszerűvé vált a tudomány és a kultúra, legfőképp a matematika, a zene, a jog és az irodalom. Bár Maliban továbbra is sokan az őshonos vallásokat követték ekkortájt, mégis az iszlám fokozatosan a királyság államvallásává vált.

„a só északról, az arany délről, Isten és a bölcsesség kincse Timbuktuból származik”

Timbuktu vályogvárosa – Afrika egyik legrégebbi kereskedőközpontja – vált a birodalom legfontosabb településévé. A város földrajzilag kedvező helyen fekszik – a Szahara délnyugati részén, a Niger-folyótól néhány kilométernyire északra, a szavannák ölelésében található –, ennek következtében a települést több karavánút is keresztezte.¹⁰ Az arab világba tartó és onnan származó portékák cseréjének virágzó helyszíne volt, emellett egyetemeivel, mecsetjeivel és százezer lakosával az iszlám hit és tudomány előretolt afrikai fellekvára is lett egyben. A településen hozták létre a világ egyik legelső egye-

temét, a messze földön híres, az arab világ minden sarkából több ezer hallgatót vonzó iszlám Szankore Egyetemet, valamint itt épült meg az egyedi, tűskés gúla formájú, vályogfalú Szankore mecset, amelynek tervezésére Musza mansza a kor híres építészét, Abu Ishaq as Sahilt kérte fel. Néhány évtizeddel később, az itt kialakult tudományos, kulturális és szellemi központból kiindulva hódította meg a muzulmán vallás az afrikai országok nagy részét. Vélhetőleg ennek okán terjedt el az iszlám közmondás, mely szerint „*a só északról, az arany délről, Isten és a bölcsesség kincse Timbuktuból származik*”.¹¹

A birodalom szétesése

A dicső császárt fia, I. Maghan (1337–1341) követte a trónon, aki pazarló gazdasági tevékenységével és rossz kormányzásával sem tudta megropantani az elődei által gondosan felépített hatalmas birodalmat, még ha a gyengülés jelei már meg-megmutatkoztak is uralkodása idején, amikor a mai Burkina Faso területéről származó mosszi törzs harcosai betörték Timbuktuba. Maghan testvére, Szulejmán mansza határozott fellépésével és szigorú intézkedéseivel megóvta a királyság hírnevét. Ennek azonban ára volt, ugyanis pénzügypolitikája miatt a „fösvény” gúnynévet ragasztották rá kortársai, mégis erős és jó uralkodónak bizonyult, annak ellenére, hogy számos kihívással kellett szembenéznie. Többek között állandósultak a környező népek rajtaütései (berber törzsek), valamint a saját felesége és hadurai egy csoportja összeesküvést szőtt ellene, melyet a hozzá hű emberek segítségével sikeresen lelep-

A Mali Birodalom területe a 14. század közepén.

Forrás: http://www.metmuseum.org/toah/hd/mali/hd_mali.htm

lezett. Földesúri tanácsot szervezett Kangabában, ahol a birodalmi kérdésekről a tartományok kormányzóival értekezett. Továbbá harmadik (és egyben utolsó) mali császárként teljesítette a mekkai zarándoklatot, ezáltal megerősítette a Marokkóval és Egyiptommal fennálló baráti viszonyt. Uralkodása alatt csupán egyetlen jelentős kudarccal kellett szembenéznie. A mai Szenegál területén élő volof népcsoport tartománya kiszakadt az országból, és önálló államot alakított Volof Birodalom néven. A neves észak-afrikai kalandor és földrajztudós, Ibn Battúta 1352-ben látogatta meg az országot, és feljegyzéseiben virágzó birodalomként említette, ahol az emberek csodálatra méltó tulajdonságokkal rendelkeznek,

például rendkívül magas az igazságérzetük. Továbbá biztonságos állam képét vázolta, ahol sem az átutazónak, sem az ország lakosainak nem kell tartania rablástól és erőszakos cselekedetektől.

Szulejmán mansza 1360-ban bekövetkezett halálát követően folyamatos trónharcok váltották egymást,¹² melyek a külső támadások mellett nagyban hozzájárultak a birodalom fokozatos, több évszázadon átívelő hanyatlásához. Ez idő alatt a tartományok kormányzói számos esetben kiszorították az uralkodásra egyre alkalmatlannabb manszákat a hatalomból, ezáltal jelentősen megnövekedett a korrupció, valamint az aranykészletek is rohamos fogyásnak indultak, ennek okán a meggyengült birodalomtól folyamatosan

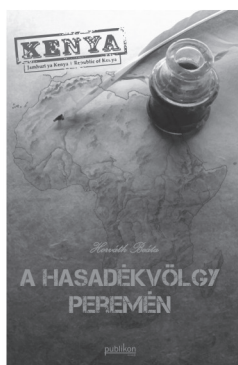
elszakadtak a korábbi vazallus államok. Mali szétforgácsolódása a 18. század elejéig eltartott, azonban tényleges politikai befolyását már a 15. század utolsó harmadára elvesztette, amikor az északi területeket a tuaregek, míg a déli vidékeket a mosszik hódították meg, valamint a keleten felemelkedett Szongai Birodalom elfoglalta az ország kereskedelmi, politikai és kulturális értelemben egyaránt fontos városait, például Timbuktu és Dzsenét.

Jegyzetek

- 1 A Szongai Birodalom a 15. század elejétől a 16. század végéig állt fenn.
- 2 Ld. Biernaczky Szilárd (2009): Szungyata avagy a Mali Birodalom alapításának története. Egy nyugat-afrikai hőseposz térben és időben. In: Csizmadia Sándor – Tarrósy István (szerk.): *Afrika ma. Tradíció, átalakulás, fejlődés*. Publikon Kiadó, Pécs.
- 3 Sok esetben a két pozíció szorosan összefüggött.
- 4 1324-ben indult útnak.
- 5 Egyes történészek szerint Mali annyi aranykincsel rendelkezett, hogy a só közel négyszer annyit ért, mint a nemesfém.
- 6 A városban található a világ legnagyobb agyagmecete.
- 7 A Mali Királyság fővárosa.
- 8 A későbbi Szongai Birodalom fővárosa
- 9 Dawda Faal – Suha György (2008): *Gambia – Afrikai történelem egy folyó völgyében*. Pécs, Publikon Kiadó, 36. o.
- 10 Megjegyzendő, hogy a mai Szaharán át tetten érhető migráció e régi kereskedőútvonalak mentén zajlik, tehát az akkoriban kiépített összeköttetések mai világunkban ismét értékessé válnak.
- 11 <http://www.essential-architecture.com/AFRICA/MALI/MAL-001.htm>
- 12 Előfordult, hogy a hatalom több családtag kezében összpontosult.

Felhasznált irodalom

- Biernaczky Szilárd (2009): Szungyata, avagy a Mali Birodalom alapításának története. Egy nyugat-afrikai hőseposz térben és időben. In: Csizmadia Sándor – Tarrósy István (szerk.): *Afrika ma. Tradíció, átalakulás, fejlődés*. Pécs, Publikon Kiadó, 237-262. o.
- Dawda Faal – Suha György (2008): *Gambia – Afrikai történelem egy folyó völgyében*. Pécs, Publikon Kiadó
- Keserő Dávid (2009): A háddzs és Nyugat-Afrika. *Afrika Tanulmányok*. III. évfolyam, 1. szám, 46-49. o.
- <http://africa.si.edu/exhibits/resources/mali/index.htm>
- http://www.metmuseum.org/toah/hd/mali/hd_mali.htm
- <http://www.bbc.co.uk/worldservice/africa/features/storyofafrica/4chapter3.shtml>
- <http://www.africankingdoms.com/>

Horváth Beáta: A hasadékvölgy peremén

A könyv egy magyar lány Kenyában töltött első hat évének a kalandjain és tapasztalatain keresztül mutatja be Kelet-Afrika mindennapi életét, a városi gondokat, a falusi életet, a különböző kultúrák és vallások legjellegzetesebb vonásait, az afrikai emberek gondolkodását, életvitelét, idegenekről alkotott véleményét, amint azokat mostohaapjának, néhai Dr. Füssi-Nagy Géza Afrika-tudósnak megírta.

A regény mintegy 3500 oldal kézzel írt levelet dolgoz fel. Nem mentes a személyes hangvételtől, az érzelmektől és az öniróniától. Bemutatja, miként változhatott meg és alakulhatott át egy fehér lány véleménye az ismeretlen afrikaiakról, és hogyan válhatott a szerzőnek természetessé mások feltétel nélküli elfogadása.

A regény az afrikai valóságot mutatja be, méghozzá kíméletlenül. Olykor szívszorogató, megdöbbentő és elgondolkodtató, de rendkívül szórakoztató, érdekes olvasmány.

A kötet megrendelhető a kiadótól: www.publikon.hu